

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE
SCOALA DOCTORALĂ “PARADIGMA EUROPEANĂ”
Cluj-Napoca, România

&

UNIVERSITATEA OTTO VON GUERICKE
FACULTATEA DE ȘTIINȚE UMANISTE, SOCIALE ȘI ALE EDUCAȚIEI
INSTITUTUL DE ȘTIINȚE POLITICE
Magdeburg, Germania

Rezumatul tezei de doctorat

**IMPLICAREA UNIUNII EUROPENE ÎN CADRUL COOPERĂRII
REGIONALE LA MAREA NEAGRĂ ȘI PREFERINȚELE
NAȚIONALE ALE STATELOR RIVERANE:
UN JOC CU SUMĂ ZERO PERPETUAT DE INSECURITATEA
ENERGETICĂ**

Coordonatori științifici: **Prof. Univ. Dr. Nicolae Păun**

PD Dr. Rer. Pol. Klaus Detterbeck

Doctorand: **Oana-Ancuța Poiană**

Cluj-Napoca
~2015~

Cuprins

CAPITOLUL 1: PREZENTARE GENERALĂ A TEZEI.....	
1.1. Introducere.....	
1.2. Cadru metodologic	
1.3. Ipoteză și întrebări de cercetare	
1.4. Metoda de cercetare.....	
1.5. Abordarea teoretică	
1.6. Interval temporal	
1.7. Unități de analiză.....	
1.8. Structura studiului	
CAPITOLUL 2: DELIMITĂRI CONCEPTUALE ȘI CADRUL TEORETIC DE ANALIZĂ	
2.1. Introducere.....	
2.2. Regiune, Identitate regională, Regionalism, Regionalizare.....	
2.3. Conceptul de securitate energetică	
2.4. O privire de ansamblu asupra teoriei neorealiste și relevanța sa pentru înțelegerea dinamicilor regionale de la Marea Neagră.....	
2.5. Concluzii	
CAPITOLUL 3: STRATEGIA UE PENTRU MAREA NEAGRĂ ȘI PARADOXUL DUALITĂȚII CE CARACTERIZEAZĂ PROCESUL DE REGIONALIZARE	
3.1. Introducere.....	
3.2. Procesul UE de regionalizare pentru zona Mării Negre , un proiect de securitate supus cărei logici?	
3.2.1. Logica instituțională de securitate	
3.2.1.1 Începuturile implicării UE în regiunea Mării Negre	
3.2.1.2. Sinergia Mării Negre	
3.2.1.3. Parteneriatul Estic.....	
3.2.1.4. O nouă strategie UE pentru Marea Neagră?	
3.2.2. Logica geopolitică de securitate	
3.2.2.1. (In) Securitatea Energetică Europeană: Către o Uniune Energetică Europeană.....	
3.2.2.2. Securitatea aprovizionării cu gaze naturale în Europa	
3.2.2.3. “Pipeline politics” și semnificația geostrategică a regiunii Mării Negre pentru Securitatea Energetică Europeană	
3.2.3. Regiunea Mării Negre la intersecția a două paradigme majore de dezvoltare	
3.2.3.1. Politica externă a Rusiei și implicațiile sale în actualul impas regional.....	
3.2.3.2. Securitatea energetică un element cheie al strategiei pentru Marea Neagră.....	

3.3. Concluzii	
CAPITOLUL 4: PRIMA DIMENSIUNE DE ANALIZĂ. IMPLICAREA ÎN CADRUL SCHEMELOR DE COOPERARE REGIONALĂ LA MAREA NEAGRĂ	
4.1. Introducere.....	
4.2. Bulgaria	
4.3. Georgia.....	
4.4. România.....	
4.5. Rusia.....	
4.6. Turcia	
4.7. Ucraina	
4.8. Concluzii	
CAPITOLUL 5: A DOUA DIMENSIUNE DE ANALIZĂ. COOPERAREA REGIONALĂ ÎN SECTORUL ENERGETIC	
5.1. Introducere.....	
5.2. Bulgaria	
5.3. Georgia.....	
5.4. România.....	
5.5. Rusia	
5.6. Turcia	
5.7. Ucraina	
5.8. Concluzii	
CAPITOLUL 6.....	
CONCLUZII	
BIBLIOGRAFIE	
ANEXE	

Cuvinte cheie: regiunea Mării Negre, regionalism, cooperare regională, securitate energetică, neorealism.

Implicarea Uniunii Europene în Cadrul Cooperării Regionale la Marea Neagră și Preferințele Naționale ale Statelor Riverane: Un Joc cu Sumă Zero Perpetuat de Insecuritatea Energetică

- Rezumat -

Dacă în perioada 1814-1815, în timpul Congresului de la Viena, marile puteri puneau bazele unei noi orânduiri politice restaurând balanța de putere pe continentul european, un arc peste timp două secole mai târziu dezvăluie o arhitectură de securitate europeană instabilă și imprevizibilă dominată de o geopolitică a resentimentului precum și de o creștere a valurilor de conflicte. Polaritatea sistemului european a luat o întorsătură neașteptată în secolul al XXI-lea, atunci când Rusia a intrat într-o perioadă de contestare deschisă a ordinii europene, arătând un nou imbold în urmărirea ambițiilor sale iredentiste. La doar un an de la anexarea Crimeei, Rusia dovedește că este pregătită să recurgă la amenințarea cu un război nuclear. Ca o reacție la amenințările rusești aflate în continuă creștere, NATO a decis să recurgă în mod preventiv la un sistem de apărare colectivă ce pune în mișcare cele mai ample exerciții militare de la sfârșitul Războiului Rece până în prezent. Această revenire fără echivoc la *Realpolitik* pare să fi fost determinată de un scop inversat al procesului UE de extindere către Est, ce a urmărit integrarea și stabilizarea prin reforme democratice a zonei din "imediată vecinătate" a graniței de Vest a Rusiei. În mod paradoxal, în drumul său către stabilitate, acest proces de extindere a dezvăluit adevărata profunzime și intensitate a diviziunii Est-Vest, forțând principalii poli de putere să se angajeze într-o confruntare politică pe termen lung, ce întrunește toate premisele pentru a degenera într-o potențială confruntare militară.

În mijlocul tuturor acestor competiții acerbe între marile puteri internaționale, zona Mării Negre reprezintă, în prezent, probabil unul dintre cele mai nevralgice puncte de pe harta geopolitică a lumii. Un spațiu al variațiilor și contrastelor, regiunea Mării Negre a fost și rămâne o zonă contestată de către puterile hegemonice încă din Antichitate. În acest sens, primul contrast identificabil provine din însăși denumirea sa, care, potrivit lui Strabo a fost "Marea neospitaliera" sau *Pontos Axeinos*.¹ Deși un termen grecesc, cuvântul *Axeinos* provine din Iran însemnând "întunecat" sau "sobru". După ce țărmurile sale au fost populate de către coloniile grecești, marea a fost redenumită "Marea ospitalieră" sau "*Pontos Euxeinos*".² În

---

¹ Strabo, *Geography*, VII, 3, available at: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0198%3Abook%3D7%3Achapter%3D3%3Asection%3D6#note-link8>, accessed 16.07. 2014

² Charles King, *The Black Sea: A history*, Oxford University Press, 2004, p. 12

plus, numele vechi al Mării Negre a fost Marea Pontica, care în greacă înseamnă atât “mare” cât și “punte”.³ Așa cum se arată pe parcursul acestui studiu, regiunea Mării Negre reprezintă atât o punte cât și o graniță între Est și Vest, unind și totodată divizând diferite țări cu interese economice, politice și culturale variate. Cât despre ospitalitatea și deschiderea acestora, se poate observa că acestea variază în funcție de cadrul temporal și spațial de referință folosit. Deși întinderea de apă rămâne neschimbată, o privire către aceasta dinspre continentul European și cel Asiatic va oferi cu siguranța percepții semnificativ diferite. În mod similar, în timpul Războiului Rece, Marea Neagră era o mare închisă, guvernată de regulile unui sistem regional bipolar ce i-a sporit izolarea, ca mai apoi multipolaritatea echilibrată a perioadei de după Războiul Rece să transforme regiunea Mării Negre într-un spațiu relativ deschis și foarte vulnerabil. Cu toate acestea, ultimul deceniu a marcat începutul unei noi paradigme geopolitice caracterizată de o multipolaritate neechilibrată în timp ce Rusia a început să recâștige importante puncte geostrategice conform planului său de „*reconquista*” și astfel, să-și revendice puterea hegemonică regională.

Variațiile observate în regiune pe parcursul secvenței temporale studiate, dezvăluie o pletoară de metamorfoze. De-a lungul timpului, regiunea Mării Negre s-a transformat și transferat de la o graniță închisă la o rută deschisă, de la un sistem regional multipolar echilibrat la unul dezechilibrat, de la o sferă de influență la alta, de la un sistem anarhic la unul ierarhic – singura caracteristică ce s-a păstrat constantă de-a lungul secolelor fiind recunoașterea sa internațională ca nex vital ce servește multiple interese strategice. Pentru a înțelege pe deplin semnificația sa ca nex geopolitic, este necesară o analiză atentă a hărții sale fizice.

Din punct de vedere geografic, regiunea se întinde “din sud-estul Europei până la țărmurile vestice ale Mării Caspice, fiind localizată la marginea celor două hotare ale Eurasiei: UE, cea mai mare piață din Occident, și China, motorul creșterii economice globale în Orient.”⁴ Mai mult decât atât, regiunea reprezintă punctul de întâlnire dintre Uniunea Europeană (al doilea cel mai mare consumator de gaz din lume) și Rusia (cel mai mare producător de gaz din lume). Adăugând la importanța sa geopolitică, această regiune reprezintă totodată o rută de tranzit cheie pentru abundentele resurse energetice din zona

---

³ Stella Ghervas, “Conquering peace: exploring European History, Interviews with global historians”, *Global History Forum*, 2014, <http://toynbeeprize.org/global-history-forum/conquering-peace-exploring-european-history-with-stella-ghervas/>, accessed 16.07.2014

⁴ Mustafa Aydin, “Geographical blessing versus geopolitical curse: great power security agendas for the Black Sea region and a Turkish alternative”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 2009, Vol. 9, Issue 3 p. 271-285

Mării Caspice către piața europeană, fiind astfel un câmp de luptă pentru diversele jocuri energetice dezvoltate atât de puterile globale, cât și de hegemonii regionali.

Noțiuni precum „pipeline politics” și „resource wars” au dominat discursul referitor la cooperarea regională din cadrul Mării Negre din ultimul deceniu și „au dat naștere unei noi geografii a conflictului, o cartografie reconfigurată în care fluxul resurselor, mai degrabă decât diviziunile politice și ideologice, constituie motivația principală pentru clivajele existente.”⁵ Pe măsură ce lupta pentru resurse a luat amploare, regiunea a evoluat ca o zonă pivot intens disputată, fiind percepută uneori drept un mijloc de câștigare a puterii regionale dar și a celei globale. În mod implicit, acest fapt a cauzat dezechilibre de putere ce au remodelat nu doar interacțiunile dintre statele riverane, ci și regiunea ca atare. Dat fiind acest context, orice alianță politică sau acord de cooperare, necesită un calcul foarte riguros și pragmatic deoarece, cu cât crește miza pentru marile puteri, cu atât cresc riscurile pentru statele mici ce sunt angrenate în aceste jocuri geopolitice. Prin urmare, nivelul cooperării din regiunea Marii Negre a oscilat pe parcursul anilor fiind dictat de către hegemonii interni și externi și rareori de interesele statelor riverane mai vulnerabile. În concluzie, pentru a înțelege configurarea regională de forțe și șansele de cooperare regională, este necesară o analiză a interacțiunii dintre politicile regionale și geopoliticile sistemului internațional.⁶

După decenii de recunoaștere, afirmare și reafirmare a semnificației strategice indiscutabile a regiunii Mării Negre și a importanței identificării unei politici inclusive, de care ar putea beneficia nu doar statele riverane, ci și actorii externi implicați în regiune, nicio politică eficientă nu a fost identificată încă. Mai mult decât atât, regiunea s-a aflat într-un continuu impas, luptându-se pentru a-și forma un echilibru între adânc înrădăcinata moștenire sovietică și magnetismul Occidentului, fiecare stat de la Marea Neagră având o poziționare diferită pe axa ce unește acești doi poli. În momentul de față, cei mai importanți reprezentanți ai celor doi poli din regiune (UE și Rusia) trec printr-o profundă transformare sistemică menită să le întărească poziționarea strategică pe scena afacerilor globale și să le ofere noi stimulente pentru extinderea sferei lor de influență în zona Mării Negre. Deși ambii actori au recunoscut schimbarea imperativă impusă de deteriorarea situației economice la nivel global, căile pe care aceștia le-au ales sunt în mod evident foarte diferite. În timp ce Uniunea Europeană se orientează către un viitor relativ incert evoluând spre o federație de state-națiuni, Rusia adoptă o poziție ceva mai conservatoare, urmărind restabilirea grandorii sale de

---

⁵ Michael T. Klare, “The new geography of conflict”, *Foreign Affairs*, May/ June 2001, p. 52

⁶ Bülent Gökay, “The politics of oil in the Black Sea area: Turkey and regional power rivalries” in Tunc Aybak, *Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict*, London: I.B. Tauris & Co Ltd, 2001, p. 15

odinioară prin încercarea de a crea Uniunea Eurasiatică, ce reconturează vechile granițe ale Uniunii Sovietice.

În lumina acestor considerente, se observă în prezent o vastă nemulțumire referitoare la procesul de regionalizare a Mării Negre atât în cadrul cercurilor academice, cât și în rândul decidenților politici. Aceste îngrijorări sunt cu atât mai justificate atunci când se observă trecerea a mai bine de 4 ani de când Parlamentul European a solicitat adoptarea unei strategii UE cu privire la Marea Neagră fără ca aceasta să fie încă dezvoltată. Cu toate acestea, problemele regionale din zona Mării Negre nu așteaptă în liniște decizia Comisiei Europene de a concretiza o astfel de strategie, nici nu rămân neafectate de extinderea crizei economice. Poate că acum, mai mult decât oricând, este importantă stabilirea unor obiective clare și fezabile referitoare la îmbunătățirea cooperării în zona Mării Negre. Pentru a putea realiza acest lucru, este necesară o analiză retrospectivă a interacțiunilor ce au avut loc între statele riverane, precum și o identificare a mecanismelor cauzale ce au dat naștere situației actuale.

Principalul obiectiv al acestui studiu îl reprezintă examinarea ultimelor evoluții din cadrul regiunii Mării Negre și evaluarea măsurii în care acestea sprijină proiectul regional promovat de Uniunea Europeană. De asemenea, studiul își propune să determine numărul statelor riverane ce au ales să își consolideze identitatea și să își urmeze interesele naționale în detrimentul participării active în cadrul proiectelor de cooperare regională din ultimii 10 ani, evidențiind principalele motive ce au stat la baza acestor acțiuni.

Pentru a răspunde acestor întrebări, studiul utilizează două dimensiuni de analiză. Prima dimensiune examinează nivelul de implicare în schemele regionale de cooperare menite să consolideze cooperarea într-o gama largă de sectoare (economic, securitate, mediu, maritim), în timp ce cea de-a doua dimensiune se concentrează pe cooperarea regională în sectorul energetic. O atenție deosebită se acordă sectorului energetic deoarece acesta prezintă o foarte mare capacitate de a influența cooperarea regională per ansamblu.

Fiecare dimensiune conține o serie de indicatori ce permit o evaluare relativă a dorinței efective de cooperare regională, evidențiind principalele probleme pe care Uniunea Europeană ar trebui să le ia în considerare în momentul formulării unei strategii adresate acestei regiuni. Poziția fiecărei țări este analizată ținând cont de dimensiunile de analiză deja menționate în corelație cu următorii indicatori prezentați în Tabelul nr. 1.

Tabel nr. 1. Dimensiuni de analiză

Dimensiuni de analiză	Cooperare regională	Preferințe naționale
1. Implicarea în schemele de cooperare regionale	Numărul de participări relevante în cadrul instituțiilor, proiectelor, inițiativelor, acordurilor și parteneriatelor regionale. Numărul de proiecte inițiate de un stat pentru a deveni actor regional cheie. Asumarea rolului de lider regional.	Poziție ambiguă, angajamente vagi ca rezultat al expunerii la diferite nivele de condiționare. Dezvoltarea de acorduri bilaterale în detrimentul implicării în cadrul proiectelor regionale. Valorizarea (exploatarea) și politizarea locației geografice. Blocarea inițiativelor ce nu corespund intereselor proprii
2. Cooperarea regională în sectorul energetic	Integrare pe piața energetică regională. Strategie de securitate energetică consecventă. Semnare de protocoale. Îmbunătățirea infrastructurii energetice. Convergență cu politicile de securitate energetică regională.	Volatilitatea parteneriatelor energetice (schimbarea alianțelor, implicarea în proiecte de gazoducte aflate în competiție). Evaluarea dependenței și a vulnerabilității ținând cont de statusul fiecărui stat: recipient, furnizor sau stat de tranzit.

Mai mult decât atât, studiul de față arată că există o strânsă corelație între problemele de securitate energetică ale statele riverane din zona Mării Negre și nivelul lor de implicare în cooperarea regională. Prin urmare, principala ipoteza a studiului afirmă ca:

Practicile de cooperare energetică din ultimul deceniu (2004-2014), în zona Mării Negre, au contribuit la stagnarea procesului de regionalizare al EU impunând statelor riverane o mai mare concentrare asupra problemelor de ordin intern, în detrimentul sprijinirii cooperării regionale per ansamblu.

Pentru a testa această ipoteză, studiul utilizează cu precădere metoda de analiză calitativă *causal process tracing* în cadrul studiilor de caz *interpretative* realizate pentru fiecare dintre statele riverane de la Marea Neagră având în vedere dimensiunile de analiză deja menționate.

Acest studiu creează o descriere analitică limitată temporal prin corelarea teoriei neorealiste cu dovezi empirice pentru a evidenția logica ce stă la baza procesului de regionalizare. Instrumentul analitic neorealist oferă cel mai bun cadru teoretic pentru înțelegerea importanței resurselor naturale ca și capacități de creștere a puterii explicând cum influențează acestea comportamentul statelor riverane în procesul de cooperare regională.

Acest cadru analitic oferă o posibilitate extraordinară de operaționalizare a intereselor statelor riverane din zona Mării Negre având la bază asumția conform căreia toate aceste state luptă în primul rând pentru supraviețuire, ceea ce automat le caracterizează ca fiind unități ce urmăresc în principal asigurarea securității și acumularea de putere interacționând într-o structură regională “multipolară neechilibrată”. Paralela empirică susține această asumție din moment ce “securitizarea energetică apare ca fiind un epifenomen al inevitabilelor politici de putere și al nevoii de asigurare a supraviețuirii.”⁷

Având la bază asumțiile teoriei neorealiste, studiul de față susține că, în intervalul de timp analizat, disputele din sectorul energetic au determinat o transformare la nivelul structurii regionale, transformare ce a afectat în mod drastic balanța regională de putere. În consecință, impactul insecurității energetice asupra dezvoltării cooperării regionale a fost mai puternic decât s-a anticipat. Această aserțiune evidențiază faptul că analiza trendurilor de cooperare în sectorul energetic devine o condiție *sine qua non* pentru interpretarea și elucidarea complexității procesului de regionalizare a Mării Negre, pentru definirea și caracterizarea spațiului de interacțiuni dintre statele riverane și pentru interpretarea distribuției de putere din cadrul regiunii. Pentru a identifica schimbările, mecanismele și continuitatea procesului de cooperare din zona Mării Negre, cercetarea a fost extinsă pe un interval temporal mai amplu care să cuprindă un spectru de transformări regionale geopolitice și geostrategice majore. Această abordare de tip *long durée* este importantă pentru studiul de față, mai ales, pentru că centrul activității geopolitice din regiune se modifică constant iar studierea unei scurte secvențe temporale nu oferă oportunitatea observării potențialelor modele de cooperare regională și eventualele transformări ale preferințelor naționale ce succed principalele evenimente regionale.⁸

Astfel, intervalul temporal selectat pentru acest studiu cuprinde o perioadă de 10 ani ce începe cu anul 2004 și se finalizează cu anul 2014. Această perioadă este caracterizată de apariția celui de-al doilea val de regionalizare (pre și post extindere UE) acoperind de

---

⁷Jonna Nyman, “Red Storm Ahead”: Securitization of Energy in US–China Relations”, *Millennium - Journal of International Studies*, SAGE, 2014 p. 19

⁸ Paul Pierson, *Politics in Time: History, Institutions, and Social Analysis*, Princeton: Princeton University Press, 2004, p. 79

asemenea evenimente regionale majore precum războiul Ruso-Georgia din 2008, criza din Ucraina din 2014 dar și crizele energetice determinate de întreruperile de alimentare cu gaz din 2006, 2009 și 2014. Din acest punct de vedere, studiul reprezintă o colecție de instanțane ale unor evenimente regionale specifice ce s-au desfășurat pe parcursul procesului de regionalizare. Aceste evenimente au fost analizate și interpretate în vederea stabilirii impactului pe care acestea l-au avut asupra procesului de cooperare regională. Luând în considerare scopul acestei cercetări, cât și toate argumentele mai sus enumerate, studiul este organizat după cum urmează:

Primul capitol include o sinteză a actualei arhitecturi geopolitice din cadrul regiunii evidențiind scopul pe care studiul și-l propune. În continuare, capitolul prezintă cadrul metodologic folosit, ipoteza de lucru și întrebările de cercetare, precum și metodele de cercetare, perspectiva teoretică, justificarea intervalului temporal ales și unitățile de analiză ale studiului.

Cel de-al doilea capitol este dedicat definirii principalelor concepte folosite (regiune, identitate regională, regionalism, regionalizare, securitate energetică și hegemonie energetică) ilustrând cum acestea se aplică în mod practic regiunii Mării Negre. În plus, acest capitol prezintă o imagine de ansamblu asupra teoriei neorealiste și a relevanței pe care aceasta o deține pentru înțelegerea dinamicilor regionale de la Marea Neagră. În acest sens, studiul prezintă diferențele dintre cele două ramuri ale teoriei, mai exact dintre *neorealismul defensiv* și cel *ofensiv* și definește conceptul de *putere*. Primul subcapitol afirmă că proiectul Uniunii Europene de regionalizare a acestei zone este un proiect ce are la bază interese legate de securitate, putând fi privit drept un construct politic în interiorul căruia „riscurile și relevanța strategică depășesc identitatea.”⁹ Așadar, se înaintează ideea conform căreia acest proces a luat naștere ca o reacție la existența puterilor hegemonice și încercărilor lor de a-și contrabalansa pozițiile dominante în regiune.¹⁰ Cel de-al doilea subcapitol explică motivul pentru care securitatea energetică reprezintă un aspect fundamental al securității naționale pentru statele riverane și de ce insecuritatea energetică prevalează altor tipuri de amenințări. Mai mult decât atât, această secțiune atrage atenția asupra emergenței unei noi paradigme caracterizate de ‘pipeline politics’. Aplicând perspectiva neorealistă în analizarea statelor riverane, ultimul subcapitol evaluează capacitățile de care dispun acestea și observă statuturile de putere din cadrul regiunii.

---

⁹ Daniel Grotzky and Mirela Isic, „The Black Sea Region: Clashing Identities and Risks to European Stability”, CAP Policy Analysis, Vol.4, 2008, p. 5.

¹⁰ Panagiota Manoli, *The Dynamics of the Black Sea Regionalism*, England: Ashgate Publishing Limited, 2012, p. 22

Acest fapt, la rândul său relevă descoperiri importante cu privire la variațiile de polaritate din regiune de-a lungul timpului. În cele din urmă, această secțiune definește principiul de ordonare al structurii regionale ca fiind *ierarhie în anarhie* și subliniază apariția Rusiei ca hegemon regional cu un mare grad de putere.

Utilizând argumente neorealiste potrivit cărora cooperarea regională este “puternic condiționată de prezența unui hegemon ce suportă costurile creării instituțiilor prin intermediul cărora se pot menține interdependențe”¹¹, **cel de-al treilea capitol** analizează implicarea Uniunii Europene în cadrul procesului de regionalizare la Marea Neagră (în calitate de hegemon regional) și evaluează puterea sa de a influența acest proces în actualul context geopolitic.

În plus, acest capitol identifică două seturi de contradicții ce stau la baza procesului de regionalizare. Astfel, studiul identifică un prim set de contradicții ce stă la baza construirii acestei regiuni. Proiectul regional este divizat între două tipuri de strategii menite să asigure securitatea regiunii: o strategie ce are în vedere elementele de geopolitică (ce așează această regiune în topul agendei europene) și o alta ce urmărește o instituționalizare a cooperării ca element cheie de dezvoltare a regionalismului. După o analiză atentă a acestui set, studiul relevă importanța identificării imperativelor de ordin geopolitic și geoeconomic deoarece se observă că nivelul de cooperare se modifică direct proporțional cu relevanța geopolitică pe care o are o regiune la un moment dat.

O altă contradicție identificată este cea care se manifestă în principal la nivel de discurs politic și poate fi observată urmărind acțiunile celor doi mari actori implicați în regiune, Uniunea Europeană și Rusia. Lupta dintre cei doi actori pentru exercitarea unei mai mari influențe în zonă are la bază diferența valorilor impuse de fiecare actor în parte fiind alimentată de conflictele existente în cadrul sectorului energetic. Acest set de contradicții împreună cu cel prezentat anterior, creează un „paradox al dualității” deoarece pe de o parte ele reprezintă principalii factori ce obstrucționează cooperarea regională, însă în același timp ele construiesc regiunea contribuind la evoluția sa ca important centru geopolitic.

Pentru o mai bună înțelegere a mecanismului causal ce determină anumite comportamente de cooperare, **capitolul patru al acestui studiu** subliniază orientările de politică externă a statelor riverane și poziționările acestora în cadrul balanței de putere regională. Pe lângă crearea unei cronologii a principalelor scheme de cooperare regională, această analiză evidențiază principalii actori și principalele instituții ce au jucat cele mai

---

¹¹ Robert Giplin and Stephan Krasner as quoted in Panagiota Manoli, *The Dynamics of the Black Sea Regionalism*, England: Ashgate Publishing Limited, 2012, p. 22

semnificative rolori în evoluția procesului de regionalizare a Mării Negre potrivit primei dimensiuni de analiză propuse. Interpretând rezultatele acestei analize, România se remarcă ca fiind statul cu cel mai mare număr de inițiative și un puternic angajament în promovarea politicii Uniunii Europene în regiune. Cu toate acestea, în ciuda eforturilor sale, doar câteva dintre aceste inițiative s-au materializat. La polul opus se află Rusia cu cel mai mic scor atât în ceea ce privește participarea în cadrul formelor de cooperare regională existente, cât și în ceea ce privește asumarea de inițiative în vederea creării de noi scheme de cooperare regională. Celelalte state riverane au transmis semnale ambivalente abordând cu multă precauție formele multilaterale de cooperare deoarece nu și-au asumat riscul sacrificării trainicilor relații de cooperare bilaterală ce le asigură propriile interese naționale.

Potrivit celei de-a doua dimensiuni de analiză, **cel de-al cincilea capitol al acestui studiu** examinează în mod individual politicile de securitate națională ale fiecărui stat riveran luând în considerare statuturile lor energetice, gradul de dependență energetică, implicarea în proiectele energetice și constanța lor ca parteneri de cooperare în sectorul energetic. Deși regiunea Mării Negre are o structură multipolară, Rusia este singurul stat cu statut de hegemon energetic regional ce își folosește resursele pentru a-și avansa ambițiile geopolitice din cadrul regiunii, dar și în afara ei. Dat fiind acest context, nu putem vorbi despre cooperare regională în sectorul energetic, ci mai degrabă despre o presiune politică din partea Rusiei ce pretinde statelor dependente conformarea cu normele impuse de aceasta. În intervalul temporal analizat, sectorul energetic a devenit atât de puternic politizat, încât în prezent este foarte dificil de diferențiat între dorința de cooperare politică și cea economică.

Capitolul final al acestui studiu concluzionează că noul context regional a atins un nivel de incertitudine fără precedent reprezentând un teren fertil pentru viitoare confruntări între hegemonii regionali. Acest nou context a determinat la rândul său o modificare a sistemului regional trecându-se de la un “sistem regional multipolar echilibrat” la unul “neechilibrat”. Tensiunile actuale referitoare la Ucraina reprezintă doar începutul a ceea ce ar putea degenera într-un potențial “Război Rece al energiei” având drept epicentru regiunea Mării Negre. Deși atât Rusia, cât și Uniunea Europeană sunt conștiente de interdependențele lor economice și energetice, acțiunile lor externe se aseamănă momentan cu o strategie de “distrugere reciproc asigurată”. Datorită acestui climat geopolitic, studiul susține că Uniunea Europeană este obligată să avanseze la un nou stadiu și să configureze o strategie pe termen lung pentru regiunea Mării Negre care să ofere posibilitatea difuzării normelor și politicilor europene spre vecinătatea sa estică, păstrând în același timp funcționalitatea cooperării economice și energetice cu Rusia. În cazul în care Uniunea Europeană va eșua în acest

demers, lupta sa pentru construirea unui bastion al păcii, s-ar putea transforma în escaladarea unuia dintre cele mai teribile conflicte din istoria recentă. Pentru a-și asigura succesul, Uniunea Europeană ar trebui să învețe din greșelile tactice ale politicilor anterioare ce au vizat regiunea și să-și replanifice strategia utilizând atât perspectiva actorilor interni, cât și a celor externi. De asemenea, Uniunea Europeană trebuie să învețe să contracționeze multiplele mecanisme de condiționare și instrumentele de coerciție întrebunțate de către Rusia și să prevină escaladarea potențialelor conflicte regionale. În prezent pare să existe un consens în ceea ce privește modalitatea de influențare a strategiei rusești, acesta vizând direct destabilizarea pieței sale energetice. O perspectivă cuprinzătoare asupra regiunii nu poate fi realizată fără a lua în considerare noua politică energetică din regiunea Mării Negre, deoarece aceasta reprezintă un sector de maximă importanță pentru toate statele riverane și are implicații geostrategice critice pentru Uniunea Europeană.

Rivalitatea geopolitică structurală din regiunea Mării Negre este de așteptat să continue, chiar dacă un compromis ar putea fi atins în ceea ce privește criza din Ucraina. Cu toate acestea, această criză reprezintă un "stress test" pentru UE, care va duce în cele din urmă la crearea unei politici externe durabile pentru zona de est a Europei. Pentru realizarea acestui plan este nevoie de o acțiune concertată UE-NATO dar și de sprijinul aliaților. Exisă în mod evident o convergență în ceea ce privește așteptările statelor riverane, însă există și o mare divergență în ceea ce privește preferințele acestora. Aceasta din urmă rezultă din varietatea tipurilor de regim politic, calitatea lor de membru în diverse structuri politice, economiile lor disproporționate, lipsa sau abundența resurselor energetice, implicarea în conflictele înghețate de la Marea Neagră, politicilor lor de securitate națională și alianțele militare încheiate. Toți acești factori trebuie luați în considerare pentru a ieși din acest impas. Observată din exterior, regiunea Mării Negre poate părea ca fiind prinsă într-o inerție strategică. În realitate, strategiile din cadrul acestei regiunii se modifică atât de rapid, încât nicio decizie comună nu poate fi luată fără a te expune riscului unor repercusiuni diferite.

Analizând problematica securității energetice, Winston Churchill afirma cu un secol în urmă că "secretul asigurării siguranței și certitudinii consta în varietate și numai în varietate."¹² Se pare însă că această inferență a fost uitată de către politicienii Uniunii Europene care în ultimele decenii nu au reușit să înțeleagă că diversificarea surselor de aprovizionare cu energie reprezintă cheia securității energetice. Luând în considerare ultimele evenimente politice din regiunea Mării Negre, necesitatea unirii eforturilor pe frontul

---

¹² Sascha Muller-Kraenner, *Energy Security: Re-Measuring the World*, London:Earthscan, 2008, p.19

energetic nu poate fi mai evidentă. Din nefericire, a fost nevoie de două agresiuni militare majore provocate de către Rusia, pentru a uni interesele și eforturile în interiorul peisajului extrem de eterogen al politicii energetice europene. Cu toate acestea, primele semne ale acestui imperativ strategic au început să apară. În primul rând, în ciuda amplelor proteste izbucnite, câteva țări riverane (România, Bulgaria, Ucraina) au încercat să reproducă revoluția gazelor de șist. În al doilea rând, există de asemenea încercări de exploatare a potențialului de hidrocarburi din Marea Neagră și cea Mediterană. În al treilea rând, cel de-al treilea pachet energetic al UE a contestat modul de a face afaceri al companiei Gazprom promovând competitivitatea, transparentizarea și liberalizarea procesului de cooperare în sectorul energetic. În al patrulea rând, Uniunea Europeană a arătat un mai mare interes în accelerarea implementării rețelei de interconectivitate.¹³ În al cincilea rând, începând cu 2020, tandemul de gazoducte TANAP-TAP, ce pentru o perioadă lungă de timp a fost considerat o nesfârșită odisee, va completa strategia de diversificare a UE (Coridorul Sudic) contribuind la securizarea surselor de aprovizionare pentru piața europeană.¹⁴

Nu în cele din urmă, probabil, cea mai îndrăzneță decizie a Uniunii Europene în acest sens o reprezintă recent lansata Uniune Energetică Europeană, un proiect intens discutat în ultimul deceniu. Deși va fi nevoie de un efort considerabil, precum și de însemnate resurse financiare și temporale pentru armonizarea politicilor energetice naționale ale statelor membre, UE nu ar trebui să rateze contextul extrem de favorabil creat de scăderea prețurilor la petrol și gaze și ar trebui să accelereze construirea unei piețe europene integrate. Deoarece regiunea Mării Negre reprezintă un spațiu de interes vital pentru multiple proiecte de infrastructură energetică, statele riverane dețin un rol foarte important în implementarea obiectivelor acestei noi uniuni. Din nefericire, istoricul cooperării energetice regionale din ultimul deceniu este dezamăgitor și există destule argumente care indică că acest trend negativ ar putea continua. Cu toate acestea, în urma crizei ucrainene, trei state riverane Mării Negre au apărut ca potențiale hub-uri energetice și exportatorii de securitate în regiune: Turcia, România și Bulgaria.

Turcia are un grad moderat de polarizare, un nivel ridicat de vulnerabilitate energetică și reprezintă o locație extrem de importantă pentru diverse proiecte energetice. Pe lângă acestea, Turcia este un client al UE, un membru NATO și un balansoar în raporturile de

---

¹³ Radu Dudau, "The Ukraine crisis: Legal and energy security impacts in the Black Sea Basin", *Caspian report*, 2014, p. 4

¹⁴ Manfred Hafner, "The Southern Gas Corridor and the EU security of supply: what's next?", *Natural Gas Europe*, <http://www.naturalgaseurope.com/southern-gas-corridor-and-eu-gas-security-of-supply-22688>, 20.04.2015

putere regională la Marea Neagră. Acest profil complex permite Turciei să participe simultan în proiecte de energie concurente la scară largă sprijinite de diferiți actori.

În ciuda faptului că reprezintă unul dintre hegemonii regionali, nu a inițiat nici o agresiune militară, nici nu a susținut oficial alte intervenții militare regionale. Mai mult decât atât și-a construit cu dibăcie politica sa externă, astfel încât să își atingă interesele naționale, fără concesiile majore și niciodată în detrimentul securității naționale a altor state riverane. Hegemonia sa de tip soft power, împreună cu păstrarea unei echidistanțe politice, o recomandă ca un actor ce poate susține cooperarea regională, precum și un potențial mediator al conflictelor regionale dintre Est și Vest.

Din rândul statelor riverane Mării Negre, România se remarcă ca fiind principalul pilon regional al Vestului, oferind o serie de avantaje strategice care ar putea împiedica Rusia să-și extindă raza de proiectare a puterii. Având în vedere faptul că acesta beneficiază deja de protecția militară a NATO și sprijinul UE, România este, cel mai probabil, statul riveran care va sprijini o nouă strategie regională occidentală. În acest sens, România ar trebui să se bucure și de sprijinul celorlalte state de la Marea Neagră, în special de sprijinul Turciei. Pe parcursul ultimului deceniu, România și-a arătat devotamentul și a dovedit că poate fi un stat de încredere pentru structurile euroatlantice menținându-și calitatea de front strategic chiar și cu costul deteriorării relațiilor sale cu Rusia, care în urma anexării Crimeii, a devenit vecinul său direct în teritoriul maritim al Mării Negre.

România nu reprezintă doar al treilea cel mai independent stat din punct de vedere energetic din Uniunea Europeană, aceasta are, de asemenea, o locație geostrategică favorabilă pentru transportul resurselor energetice, precum și o infrastructură, ce include cel mai mare port (Constanța) și cea mai mare rafinărie (Midia Năvodari) în bazinul Mării Negre. În plus, pe parcursul ultimului deceniu România a făcut progrese în interconectarea sa cu vecinii regionali. Deși România a neglijat pentru o lungă perioadă de timp strategia sa energetică, recente contexte geopolitice împreună cu recente descoperiri de resurse, au determinat o îmbunătățire semnificativă a performanței sale în sectorul energetic, ceea ce dovedește că dispune de toate mijloacele necesare pentru a deveni un potențial hub energetic.

Bulgaria reprezintă un alt stat riveran Mării Negre, care și-a anunțat disponibilitatea de a deveni un hub energetic regional. Deși Comisia Europeană a remarcat cu mult timp în urmă potențialul configurării tranzitului de gaz din Bulgaria, Bulgaria și-a arătat doar recent

interesul de a se dezvolta drept un hub energetic circular.¹⁵ Această schimbare bruscă de perspectivă în strategia energetică a Bulgariei, imediat după anularea gazoductului South Stream, ridică îndoieli în ceea ce privește adevărata sa determinare politică pentru sprijinirea viitorului cadru de reglementare al Uniunii Energetice Europene.

Dacă analizăm măsurile luate de Bulgaria privind punerea în aplicare a strategiei sale energetice, observăm că, în ultimul deceniu progresele sale au fost relativ lente și nu s-au tradus în acțiuni coerente. Deși primele discuții privind planurile sale de diversificare au început în 2006, până în prezent, Bulgaria nu a pus în aplicare niciun proiect important de tranzit și nu a înregistrat nici descoperiri majore de gaze. Aceste date, ne conduc la concluzia că din cele trei state riverane care și-au exprimat dorința de a deveni hub-uri energetice, Bulgaria reprezintă statul cu cele mai mici șanse de a-și atinge acest obiectiv, cu excepția cazului în care decide să acționeze mai hotărât.

Cu toate acestea, adevăratul scop pentru aceste state ar trebui să fie conștientizarea actualei schimbării de paradigmă ce subliniază acum, mai mult ca niciodată, necesitatea unei cooperări și coordonări pe termen lung. Dacă ar fi să aplicăm teoria jocului, dezvoltată de Nash, pe cazul de față, observăm că un mediu mai cooperant, concentrat pe găsirea unei soluții regionale pentru problema energetică, ar optimiza randamentele pentru toate statele implicate și ar diminua problema legată de avantajele competitive. Mai mult, efectul de spill over pe care această cooperare ar putea să-l aibă, ar constitui nucleul de restructurare nu doar a modelelor de interacțiuni regionale, cât și a regiunii în sine.¹⁶

Ar fi, probabil, naiv să credem că Uniunea Energetică Europeană va produce rezultate imediate. Pentru moment, ea nu reprezintă decât o inițiativă născută din dorința comună de a pune capăt actualei presiuni politice din partea Rusiei, prețurilor disproporționate și a îngrijorărilor legate de viitoare întreruperi de livrare a gazului. Pe parcursul intervalului temporal analizat s-a observat că luarea unei decizii în sectorul energetic nu mai reprezintă o simplă decizie economică. O asemenea decizie este în primul rând una politică ce poate cauza repercusiuni în diferite zone ale politicilor naționale sau internaționale. Mai mult decât atât,

---

¹⁵ Peter Popchev, "A vision of a Gas Union in Central and South East Europe", *Energy Post*, 2015, <http://www.energypost.eu/vision-gas-union-central-south-east-europe/>, accessed 20.04.2015

¹⁶ Angelos Gkanoutas-Leventis, "Competing gas hub theories and the Europeanisation of energy politics", *Natural Gas Europe*, 2015, http://www.naturalgaseurope.com/competing-gas-hub-theories-and-the-europeanisation-of-energy-politics-24295?utm_source=Natural+Gas+Europe+Newsletter&utm_campaign=ffa167e159-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_c95c702d4c-ffa167e159-307755997, accessed 22.06.2015

chiar dacă decizia vizează un acord bilateral, aceasta nu păstrează un caracter unilateral, ci afectează și deciziile altor actori din sistemul regional și nu numai.

Procesul de luare a deciziilor în domeniul energiei poate fi considerat oarecum similar cu planificarea strategică militară în care mutările tactice devin cruciale pentru supraviețuirea unui stat. În actualul haos regional, hărțile gazoductelor ar putea oferi indicii cu privire la eventualele configurări ale preferințelor naționale și alianțelor regionale.

În acest sens, neorealismul oferă un cadru teoretic potrivit pentru înțelegerea impasului regional, considerând resursele energetice ca reprezentând o sursă importantă de putere ce modelează preferințele statelor riverane Mării Negre.

Această abordare teoretică, a ajutat în a explica de ce interesele pe termen scurt derivate din oferte avantajoase în sectorul energetic pot șterge secole de rivalități (așa cum s-a putut observa în cazul cooperării în domeniul energiei dintre Turcia și Rusia) și de ce actuala mentalitate de sumă zero va predomina, cel mai probabil, în regiune pentru anii ce vor urma, cu excepția cazului în care Occidentul va identifica o soluție pentru controlarea agresiunii ruse prin atragerea sa în rețeaua de cooperare de la Marea Neagră. Decizia UE de a extinde în continuare sancțiunile impuse Rusiei subliniază că relațiile viitoare dintre cele două blocuri vor continua să fie mai degrabă conflictuale, decât de cooperare. Dacă Rusia reușește să construiască proiectul de gazoduct Turkish Stream prin regiunea Mării Negre, condițiile de menținere a securității și stabilității regionale ar scădea considerabil. Astfel, una dintre cele mai clare recomandări care pot fi trase în urma acestei cercetări este imperativul menținerii Turciei în cadrul sferei de influență occidentală.